

SUTORINA – UZURPIRANI GEOGRAFSKI TERITORIJI BOSNE I HERCEGOVINE

**Muriz Spahić, Anton Jekauc, Ibrahim Bušatlija, Emir Temimović,
Haris Jahić, Ajdin Mezetović**

Univerzitet u Sarajevu, Prirodno-matematički fakultet, Odsjek za geografiju,
Zmaja od Bosne 33-35, Sarajevo, Bosna i Hercegovina

murizspahic@gmail.com

ajekauc@yahoo.com

emirtemimovic@yahoo.com

haris-jahic@hotmail.com

a_mezetovic@hotmail.com

Sutorina je krajnji jugoistočni teritorij Bosne i Hercegovine, koji je stoljećima, još od osnutka bosanske države bio u njenom sastavu. Svoj bosanski teritorijalni status istog imena održan je tokom opstojnosti Bosne i Hercegovine, još od srednjeg vijeka i spominje se u okviru Župe Dračevice 1377. god. kada je ista bila u granicama srednjevjekovne Bosanske države.

Svoj bosanski teritorijalni status zadržava i Berlinskim kongresom 1878. god. kada su utvrđene granice Bosne i Hercegovine, koje su priznate novijom historijom, posebno tokom definisanja republika unutar bivše jugoslovenske zajednice. Voluntarizmom bosansko-hercegovačkih lidera tokom komunističkog režima Sutorina je ustupljena susjednoj Crnoj Gori, bez republičkih i saveznih skupštinskih ovjera. Time je Sutorina uzurpirani teritorij Bosne i Hercegovine i kao takav ne bi smio biti ratifikovan predstojećim međudržavnim razgraničenjem Bosne i Hercegovine i susjedne Republike Crne Gore.

Ključne riječi: Sutorina, uzurpacija, bosanski teritorij, ratifikacija

SUTORINA – USURPED GEOGRAPHICAL TERRITORY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

**Muriz Spahić, Ibrahim Bušatlija, Anton Jekauc, Emir Temimović, Haris Jahić, Ajdin
Mezetović**

University of Sarajevo, Faculty of Science, Department of geography,
Zmaja od Bosne 33-35, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

murizspahic@gmail.com

ajekauc@yahoo.com

emirtemimovic@yahoo.com

haris-jahic@hotmail.com

a_mezetovic@hotmail.com

Sutorina is situated in the southeastern territory of Bosnia and Herzegovina, and for centuries, ever since the establishment of the Bosnian state was in its ranks. Its Bosnian territorial status of the same name is held during the existence of Bosnia and Herzegovina,

since the Middle Ages and it is mentioned as a part of the Parish Dračevica in 1377., territory of the medieval Bosnian state.

Sutorina maintain its status as a Bosnian territory after the Congress of Berlin held in 1878. This Congress established the borders of Bosnia and Herzegovina, which are recognized by recent history, particularly during the definition of a republic within the former Yugoslav community. With voluntarism of Bosnia and Herzegovina's leaders, during the communist regime, Sutorina was ceded to neighboring Montenegro, excluding central government and the federal parliamentary endorsement. With these decisions Sutorina exists as usurped territory of Bosnia and Herzegovina and due to this facts it should not be ratified by upcoming interstate delimitation of Bosnia and Herzegovina and the neighboring Republic of Montenegro.

Keywords: *Sutorina, usurpation, Bosnian territory, the ratification*

UVOD

INTRODUCTION

Od 50-ih godina prošlog stoljeća, kada je Sutorina, gotovo prešutno, ustupljena susjednoj Republici Crnoj Gori, nije se dovoljno znalo niti su učenici u obrazovnom ustanovama bili edukovani da Bosna i Hercegovina, osim u Neumskom zalivu izlazi na Jadransko more i u Sutorini, na prednjoj strani zaliva Boka Kotorska. U toku disolucije bivše SFR Jugoslavije i priznavanjem bivših jugoslavenskih republika u svojstvu nezavisnih i samostalnih država, otvoreno je pitanje utvrđivanja i ratifikovanja međusobnih granica sa susjedima, pa tako i sa Republikom Crnom Gorom. Tim povodom, posebno u novije vrijeme, sve više se otvara pitanje Sutorine koja, iako pravno formalno pripada Bosni i Hercegovini je, uz naklonost komunističkih bosanskohercegovačkih lidera, uzurpiran i korišten prostor od strane Republike Crne Gore.

Spremnost Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, istina u tehničkom mandatu tokom novembra 2014. god., da ratifikuju postojeće stanje, uzburkalo je naučnu javnost, iako njena većina nije u potpunosti upoznata, ne samo sa političko-pravnim aspektom, koliko i neznanjem o geografskim činjenicama koje se odnose na uzurpirani teritorij od strane Republike Crne Gore. Shvatanje suštine problema omogućavaju dokumenti, koji potvrđuju naučne činjenice o neprikosnovenoj teritorijalnoj pripadnosti područja Sutorine Bosni i Hercegovini. U analizi problema, rad tretira historijsko-geografsku hronologiju jugoistočnog dijela horološkog teritorija Bosne i Hercegovine, o kojme svjedoče historijski i kartografski dokumenti, pa su oni odredili, pored ostalih, metod analize sadržaja i kartografski metod, kao temeljni u dokazivanju naučne istine o Sutorini.

Sutorina je geografski teritorij na jugoistoku Bosne i Hercegovine, koji je uzurpiran i nalazi u sastavu susjedne države, o kojem se zna veoma malo geografskih činjenica. Pored toga, ovaj geografski prostor je u dosadašnjim razmatranjima bio tretiran kartografski u različitim vremenskim periodima, bez detaljnih geodetskih terenskih provjera, zbog čega postoje neusaglašenosti morfometrijskih pokazatelja, a posljedica su raličitog uvjetnog preslikavanja dijela zemljine površine na ravan različitim kartografskim projekcijama ili različitim definisanjem početnog meridijana. Primjenom novih kartografskih principa i metoda u procesu georeferenciranja ranijih kartografskih podloga dobivena je nova

topografska osnova, sa koje je moguće veoma brzo utvrđivati sve potrebne morfometrijske elemente za potrebe identifikacije i valorizacije prirodnogeografskih i društvenogeografskih elemenata, kako bi se spoznao ukupan teritorijalni značaj Sutorine.

HISTORIJSKO-GEOGRAFSKA I KARTOGRAFSKA ANALIZA TERITORIJALNE PRIPADANOSTI SUTORINE BOSNI I HERCEGOVINI HISTORICAL, GEOGRAPHICAL AND CARTOGRAPHIC ANALYSIS OF TERRITORIAL AFFILIATION OF SUTORINA TO BOSNIA AND HERZEGOVINA

**Sl. 1. Geografski položaj Sutorine u sastavu
Župe Dračevica u vrijeme Tvrtka I
Kotromanića**

**Fig. 1. Geographic location of Sutorina within
the Parish of Dračevica during authorities of
Tvrtko I Kotromanić**

Izvor: Vego (1957)

Tvrtko dao sagraditi uz obalu kamenu tvrđavu i nazvana Sveti Stefan koja je kasnije mijenjala toponim u Donju tvrđavu ili Forte Mare.

Nakon smrti kralja Tvrtka I Kotromanića upravu nad dijelom današnjeg Boko Kotorskog zaliva preuzeo je vojvoda Sandalj Hranić Kosača, pa tako i na prostoru Novog (današnjeg Herceg Novog) i njime gospodario do svoje smrti u martu 1435. godine. O ovom historijsko-geografskom razdoblju u historijskim izvorima nema dosta podataka, osim da je morska so eksploatisana i prodavana u Novom i Sutorini (Mulić, 2013).

Nakon prodaje Konavala Dubrovačkoj Republici; najprije svog dijela Sandalj Hranić Kosača 1419. god., a potom i svog dijela Radoslav Pavlović 1426. god., Osmanska Imperija je 1482. god. definisala nove granice prema Dubrovačkoj Republici, koje su dočekale vrijeme Berlinskog kongresa. Početak granične linije, na jugoistoku je Rt Kobilica, a prema sjeverozapadu granica se prostirala preko morfoloških uzvišenja Vitaljine i Sutorine. Župa Dračevica, u okviru koje je bila Sutorina, organizovana je kao nahija Hercegovačkog sandžaka, koja 1580. god. postaje dijelom Bosanskog ejaleta (Šabanović, 1982).

Sutorina je geografski prostor na krajnjem jugoistočnom dijelu Bosne i Hercegovine, koji je povjesno, još od Srednjeg vijeka bio u njenom sastavu. To je geografski prostor uz istoimenu rijeku, koja se na starim geografskim kartama pominje u hidronimima Subtarre ili Subturrem. Sutorina je bosanski prostor i dio je njene povjesne državne geneze i evolucije teritorijalnog širenja.

Sutorina je još od davne 1377. god. pripadala srednjovjekovnoj bosanskoj državi, kada je bila u sastavu župe Dračevica (Vego, 1957). Bosanski dio Boke Kotorske za vrijeme vladavine Tvrtka I Kotromanića obuhvatao je dio Travunije od granice župe Konavle, u području Sutorine, do njene granice kod sela Strp i Kamenari. Bosanski kralj Tvrtko I Kotromanić je u ovaj posjed 1382. god. uključio i Kotor koji je dobio na dar od Ugarske kraljice Elizabete, a koji se nakon njegove smrti (mart 1391. god.) osamostalio (Mulić, 2013). Malo je poznato, iako je historijska činjenica, kako je kralj

Sl. 2. Granica Bosne i Hercegovine prema Dubrovačkoj Republici, nakon prodaje Župe Konavle

Fig. 2. The border of Bosnia and Herzegovina to the Republic of Dubrovnik, after the sale of the Parish of Konavle

Izvor: Vego (1957)

Sl. 3. Južni dio Bosanskog ejaleta prema odredbama Karlovačkog mira 1699. god.

Fig. 3. The southern part of the Bosnian eyalet under the provisions of Karlovac Treaty of 1699 years.

Izvor: Historijski atlas, Zagreb (1969)

iz strateških interesa kako odluke o unutrašnjem razgraničavanju ne bi uticale na tok oslobođilačkog rata, a i zbog neprisustvovanja ovim zasjedanjima svih delegacija koje je objedinjavao Narodno oslobođilački pokret, posebno delegacija iz Makedonije i Sandžaka.

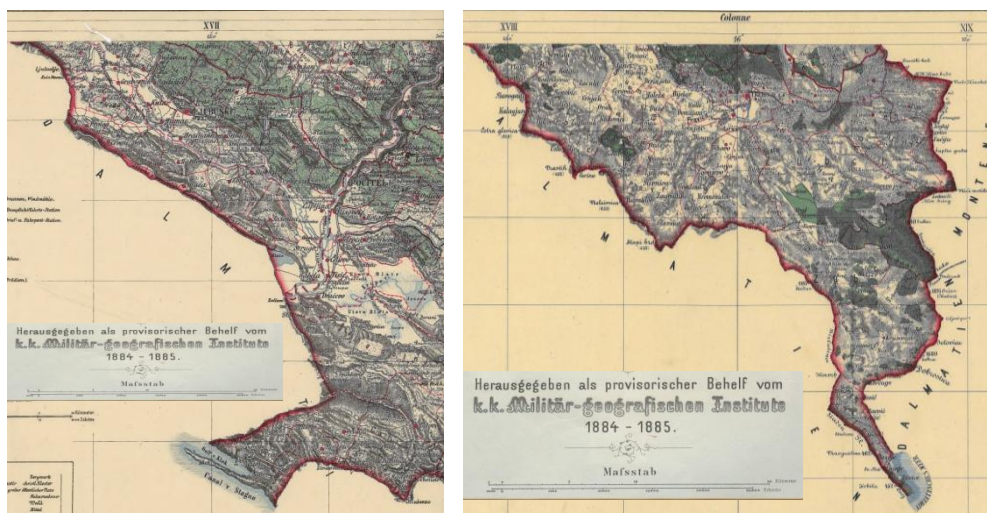
U drugoj polovini 17. stoljeća Mletačka Republika proširuje svoje granice prema Boki Kotorskoj pa je tako osmansko-mletački rat završen Karlovačkim mirom 1699. god., kojim je Dubrovačka Republika, kao osmansko područje, odvojena od mletačkih posjeda u Dalmaciji i zalivu Boka Kotorska. Ovim sporazumom je nova granica, u području Dračevice, planinskom području Kruševica, na sjeveru i Sutornskog polja i poriječja Sutorine i njenog šireg obalnog pojasa do Igala, na jugu, izlazeći tako na more, definisana uskim koridorom, koji je vraćen Bosanskom ejaletu. Ove granice bile su utvrđene i Požarevačkim mirom iz 1718. god., kada je Sutorina kao dio nahije Dračevice ušla u sastav Trebinjskog kadiluka, da bi nakon proglašenja Bosanskog vilajeta 1865. god. Sutorina i Kruševica dobile status nahija (Aličić, 1983).

U procesu austro-ugarske aneksije Bosne i Hercegovine Sutorina je bila u sastavu Trebinjskog okruga, da bi Senžermenskim mirom iz 1919. god., potvrđen raspad Austro-Ugarske monarhije i potvrđeno nasljedstvo njenih teritorija u korist Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. U sastavu ove Kraljevine Bosna i Hercegovina je unijela teritoriju koja je bila priznata Berlinskim kongresom 1878. god.

Nakon diobe Kraljevine Jugoslavije na banovine Sutorina i Kruševica su obrazovale Primorsku općinu (Šehić, Tepić, 2002). Novoformirana općina administrativno je bila uključena u Trebinjski okrug, a ovaj u Zetsku banovinu u čiji sastav su, pored ostalih teritorija, ušli srezovi sa današnje teritorije Bosne i Hercegovine: Bileća, Foča, Gacko, Ljubinje, Nevesinje i Trebinje iz Mostarske oblasti.

Unutrašnje granice tokom narodnooslobodilačke borbe u Drugom svjetskom ratu nisu bile predmet rasprave tokom zasjedanja najviših organa vlasti AVNOJ-a, kako u Bihacu tako i Jajcu. Na bazi historijskih činjenica ove rasprave su bile odgođene za poratno vrijeme

Predsjedništvo AVNOJ-a je na sjednici od 24. februara.1945. god. određujući unutrašnje granice između republika, ukidajući na taj način banovine, prihvatilo je kriterij nasljedstva granica Bosne i Hercegovine prema odlukama Berlinskog kongresa iz 1878. god. Bliže definisanje unutrašnjeg razgraničenja federalnih jedinica utvrđeno je Zakonom o ustroju i poslovanju AVNOJ-a i nacionalnih vijeća federalnih država u sastavu tadašnje Jugoslavije. Važno je napomenuti da je ovo državno tijelo svojim odlukama ukinulo sve pravne propise: zakone uredbe, naredbe, pravilnike i sl., koji su donešeni od strane okupatora i njihovih pomagača i bili na snazi za vrijeme okupacije Jugoslavije.

Sl. 4. Neumski (lijevo) i Sutorinski (desno) izlaz Bosne i Hercegovine na Jadransko more prema odredbama Berlinskog kongresa 1878. god., čije granice je priznala Jugoslavija nakon Drugog svjetskog rata. Izlaz na Jadransko more u zalivu Neum-Klek je spoštovan, a onaj u Sutorini je uzurpiran.

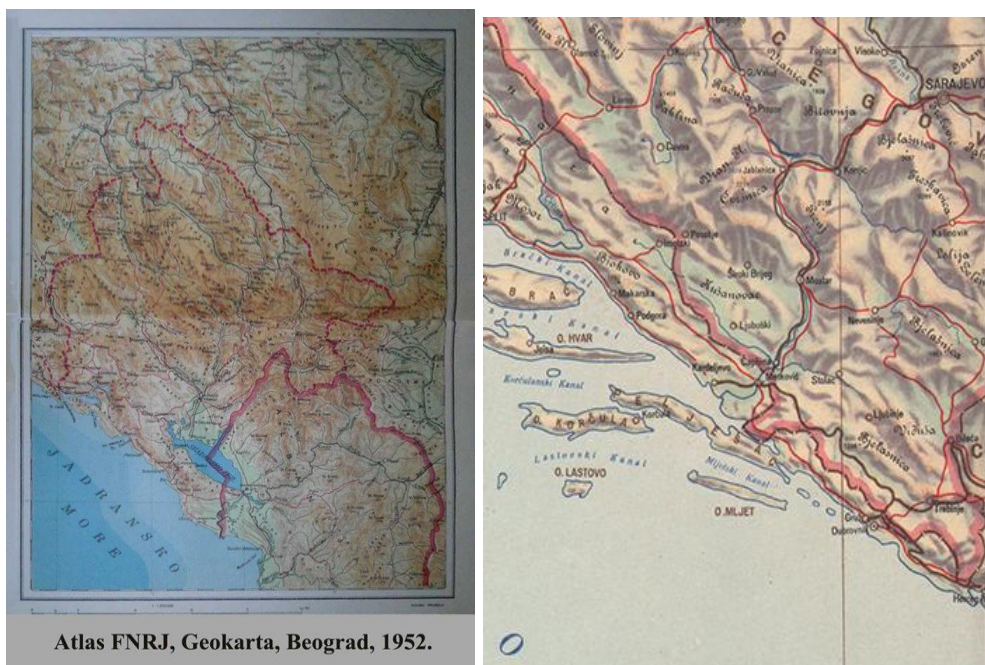
Fig. 4. Neum (left) and Sutorina (right) output of Bosnia and Herzegovina on the Adriatic Sea, according to the provisions of the Congress of Berlin in 1878. These borders are admitted by Yugoslavia after World War II. Exit to the Adriatic Sea in the Gulf of Neum-Klek are respected, and the one in Sutorina is usurped.

Izvor: Historijski atlas, Zagreb (1969)

Na bazi iznesenih činjenica Bosna i Hercegovina je u priznatim berlinskim granicama, imala pravo na raspolaganje i sa općinom Primorje, koja se nalazila u srezu Trebinje. Taj prostor kompletno je obuhvatao katastarske općine Sutorinu i Kruševicu. Granice Bosne i Hercegovine utvrđene Berlinskim kongresom definisale su izlazak Bosne i Hercegovine na Jadransko more na dvije kontinentalne obale: u Neumu i Sutorini i jednu poluotočnu na Kleku. Ove granice Bosne i Hercegovine su potvrđivane od Komisije za granice iz 1947. i 1948. god.

Iz kontinuiteta banovinskog uređenja Kraljevine Jugoslavije FR Crna Gora, kao nasljednica dijela Zetske banovine, nakon Drugog svjetskog rata, držala je u posjedu općinu Primorje, što je bilo u suprotnosti sa odlukama AVNOJ-a i, svakako, interesima Bosne i Hercegovine. U pravcu zadržavanja banovinskog stanja, pa time držanja u posjedu Sutorine, pridonijelo je autokratsko i voluntarističko ponašanje komunističkih lidera Bosne i Hercegovine.

Okolnosti zbog čega se to desilo je u sferi nagađanja. Iz jednih izvora saznajemo da je ovo urađeno kao zamjena Sutorine za neke dijeleove teitorija koji se danas nalaze u sastavu Nacionalnog parka „Sutjeska“, što se uporednom rekonstrukcijom kartografskih granica na krupnorazmjernim kartama iz 1884. god., i novijim reambuliranim krupnorazmjernim kartama nije moglo utvrditi kao relevantnu činjenicu. O istom događaju Vladimir Dedijer u djelu Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita pod naslovom: „Fiškal crnogorski Blažo Jovanović, prevario bosanskohercegovačkog kovača (misli na Đuru Pucara Starog, koji je po zanimanju, prije rata, bio kovač) i oduzeo mu Sutorinu“ piše da je vješti crnogorski političar, advokat po profesiji, u toku samo jednog razgovora ubijedio Đuru Pucara Starog da ustupi Sutorinu Crnoj Gori, a nova granica, sada sa Hrvatskom, koja je dobila dubrovačku rivijeru, bude postavljena na Debelom Brdu (Dedijer, 1953).

Atlas FNRJ, Geokarta, Beograd, 1952.

Sl. 5. Izlaz Bosne i Hercegovine na Jadransko more u Neum-Kleku i Sutorini na atlasnim kartama Bosne i Hercegovine iz 1952. god. (desno) i karta Crne Gore (lijevo) na kojoj je vidljiv izlaz Bosne i Hercegovine u Sutorini na Jadransko more.

Fig. 5. Output of Bosnia and Herzegovina to the Adriatic Sea in Neum-Klek and Sutorina in atlas maps of Bosnia and Herzegovina from 1952. (right). Map of Montenegro (left) shows the output of Bosnia and Herzegovina in Sutorina on the Adriatic Sea.

Izvor: Geografski atlas Geokarta Beograd (1952)

Izvjescija je činjenica kako je Blažo Jovanović ubijedio Đuru Pucara Starog da ne poteže pitanje Sutorine, koja se banovinskim uređenjem bivše Kraljevine Jugoslavije našla u Crnoj Gori i na koju nisu primijenjeni Zakononi AVNOJ-a nakon 1945. god. Pomenuti bosanskohercegovački lider nije imao zakonskog osnova da Sutorinu poklanja susjednoj Crnoj Gori, ali je isto tako izvjesno da nije ni tražio njen povrat Bosni i Hercegovini, za šta

je imao pravo i obavezu. Svejedno i kada bi se shvatilo da je Sutorina poklon lidera Bosne i Hercegovine, on nije validan zbog neprovedene zakonom naložene procedure propisane Ustavom Federativne Narodne Republike Jugoslavije iz 1946. god, koji definiše da razgraničavanja između narodnih republika vrši Narodna skupština FNRJ. Da bi ovo bilo provedeno obje republike, o pitanju međusobnog razgraničavanja, morale su imati i saglasnost republičkih skupština, a nisu. Na povrat uzurpiranog teritorija Sutorine nalagao je i Ustav NR Bosne i Hercegovine iz 1953. god. po kome isključiva nadležnost promjena granica pripada Narodnoj skupštini uz potvrdu državne skupštine u Beogradu.

U periodu disolucije SFR Jugoslavije Ujedinjeni narodi imenovali su Arbitražnu komisiju za pitanje utvrđivanja granica između bivših jugoslovenih republika. Na čelu te Komisije imenovan je Robert Badinter, koja je po njemu nazvana Badinterova komisija.

Zaključak Badinterove komisije iznesene u tački 3. predviđa da: „Vanjske granice moraju se poštovati u skladu sa načelom Povelje Ujedinjenih naroda, Deklaracije o načelima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i saradnji između država u skladu sa Poveljom Ujedinjenih naroda (Rezolucija 2625) Opće Skupštine Ujedinjenih naroda i Helsinškog završnog akta, a koji se odnosi na član 11. Bečke konvencije od 23. avgusta 1978. kada su u pitanju sukcesije država“. Ovo autorima rada daje pravni temelj za djelovanje prema državicima i parlamentarcima Bosne i Hercegovine na otvoranje bilateralnih razgovora sa predstavnicima R. Crne Gore o korekciji granica u području Sutorine u korist naše države. Sutorina je dio suvereniteta Bosne i Hercegovine i on pripada njenim narodima u ime kojih niko nema pravo na odricanje bilo kojeg dijela državnog teritorija.

SUTORINSKI KRAJ – GEOGRAFSKA IDENTIFIKACIJA I NJEGOVA VALORIZACIJA

SUTORINA AREA – GEOGRAPHIC IDENTIFICATION AND VALORIZATION

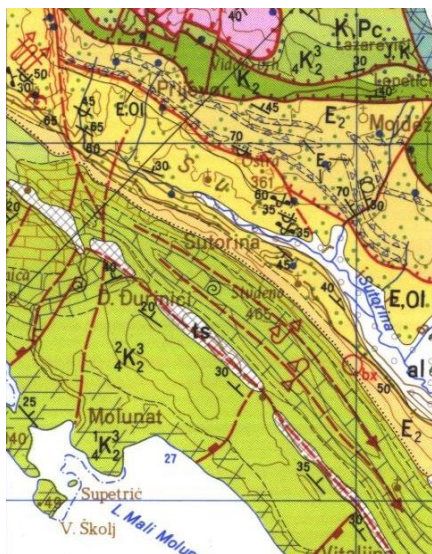
Sutorinski kraj je geografski prostor na krajnjem dijelu Bosne i Hercegovine u poriječju istoimene rijeke i čini dio mediteranske regije koja se, prema nižoj regionalnogeografskoj taksonomiji, ubraja u popovoljsku zavalu sa sutorinskim primorjem površine 85,9 km² ili 85,9 miliona m². U ovoj površini na katastarsku općinu Kruševica otpada 66,8 km², a na Sutorinu 19,1 km². Ovakva definisana regionalnogeografska pripadnost koja je, kako je to već naglašeno, uzurpirana u korist Crne Gore skratila je granicu Bosne i Hercegovine za 44,5 km. To je geografski prostor koji po uzdužnom profilu ima dužinu 21 km, maksimalnu širinu 10 km, a minimalnu 1,3 km.

Površina uzurpiranog teritorija Sutorine, iako u okvirima vangeografskog shvatanja, predstavlja ograničen i skučen prostor za koji se prema istim ne vrijedi sporiti, je teritorijalno veći od površine nekih veoma prestižnih i uglednih minijaturnih država svijeta kao što su: Vatikan (0,44 km²), Kneževina Monako (2,01 km²) i Republika San Marino (61 km²) ili to je polovina površine Lihtenštajna (160 km²).

Regionalnogeografski sadržaji određeni su fizionomskim vodećim komponentnim odrednicama, koje definišu namjenu i vrijednost ovoga teritorija. Da bi se shvatila suština zahtjeva za povratak Sutorine u okvire Bosne i Hercegovine, ovim radom će se identificirati osnovni geografski sadržaji u cilju njihove moguće valorizacije.

Osnovne geotektonske, geološke i reljefne karakteristike Basic tectonic, geological and relief characteristics

Sutorinski kraj u geotektonskoj regionalizaciji pripada Hercegovačkoj zoni, a njegov krajnji jugoistočni dio, dalmatinskoj odnosno Budvanskoj zoni (Anđelković, 1978). Prema litostratigrafskim odnosima sa sjevera, koji su predstavljeni karbonatnim veoma karstifikovanim kršom, ova geotektonska zona pripada nižoj zoni visokog krša, koja se prema krajnjem jugoistoku nastavlja u strukturno-facijalnu zonu nepotpunog razvoja mezozoika kao „skalja razvoj“ koji je trajao tokom gornje krede i donjeg paleogena (Vidović 1978). U širem geostrukturnom pogledu ovaj prijadranski pojas se često uvrštava u tektonsku jadransko-jonsku zonu.

Sl. 6. Geološka građa u poriječju Sutorine
Fig. 6. Geological structure in drainage basin of Sutorina

Izvor: OGK SFRJ list Dubrovnik 1:100 000

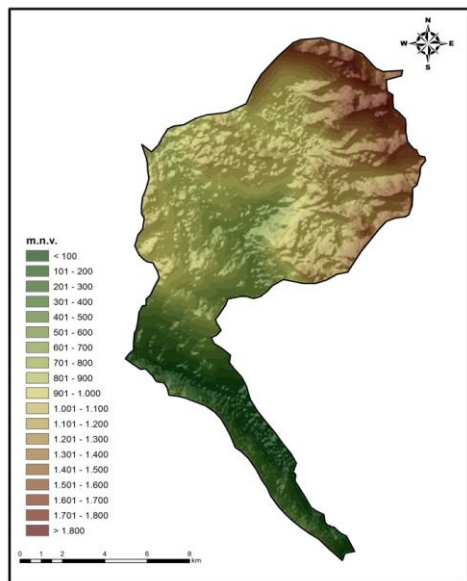
podizanjem od razine Jadranskog mora na ulazu u Bokokotorski zaliv do vrha Orijena (1893 m). To je morfološki amfiteatar poriječja Sutorine orijentisan na jugoistok kojega, sa jugozapada zatvaraja morfološko sedlo od Rta Kobile, na samom jugoistočnom dijelu, do Konavala, na sjeveroistoku. Sjeveroistočna strana sedla je nešto blažih nagiba i obrasla je makijom. U pravcu sjevera i sjeveroistoka započinje značajnija vertikalna morfološka raščlanjenost i obuhvataju nadmorske visine od 500 m do vrha Orijena. Na ovaj morfološki diverzitetni prostor otpada nešto manje od 80% ukupnog teritorija Sutorine (Sl. 6.).

Vertikalni diverzitet predstavljen je postupnim izmjenama hipsometrijskih nivoa bez oštih i nazubljenih prijelaza, što je uvjetovano mladom geološkom građom. Niže morfološke cjeline predstavljene su uravnjenim dolinskim i blagozatalasanim morfološkim

Najstariji litološki članovi predstavljeni su krečnjačkim brečama i bankovitim krečnjacima sa rudistima iz mastriht kata. Ova zona predstavlja kontakt zonu sa trebinjskim jugoistočnim okruženjem i nastavlja se prema jugu i jugoistoku, prvo u zonu eocenskog fliša koju sačinjavaju pjeskoviti laporci, glinoviti pješčari i glinci. Ove geološke tvorevine sa sjeveroistoka i jugozapada, u uskom pojasu, uokviruje prijelazna mlađa zona paraautohtonih gornjih eocenskih i donjih oligocenskih fliševa u kojima dominiraju: pješčari, pjeskoviti laporci i glinci. Oni su vodonosni i čine podlogu poriječja Sutorine i održavaju je kao površinski tok. Dalje prema jugu i jugoistoku nastavlja se uski pojas mastrihtskih naslaga, koje grade pločasti krečnjaci i dolomiti u međusobnom smjenjivanju po vertikalnom profilu, koji na krajnjem jugu završavaju u bankovitim krečnjacima. Najmlađe litološke tvorevine predstavljene su kvartarnim sedimentima, mahom fluvijalom, rijeke Sutorine. Na geološkom i geotektonskom sutorinskom fundamentu formiran je dosta diverzitetan morfološki habitus, koji koordinira sa hipsometrijskim stepeničastim

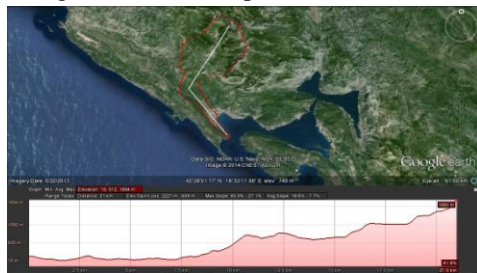
cjelinama izgrađenim u flišnom supstratu. U ove spada poriječje Sutorine, dok su sjeverni dijelovi intenzivnije vertikalno raščlanjeni (Sl. 7).

Sl. 7. Morfometrijska visinska raščlanjenost Sutorine

Fig. 7. Morphometric height articulation of Sutorina

ralnog mora na dubini preko 40 m.

Sl. 8. Morfološki profil od Rta Kobile prema Oriju

Fig. 8. Morphological profile from Cape Kobilica to Orije

koliko je utvrđeno kartografskim premjerom, prema sjeverozapadu do ušća rijeke Sutorine i dalje do Igala u pravcu sjeveroistoka, u Topaljskoj uvali, HercegNovskog zaliva, u dužini od 3,65 km obala je terigena sa dosta plitkim dnom, čije dubine od obale do 300 m, prema pučini, iznose najviše 6 m. Terigeno dno se širi od obale prema pučini na udaljenosti od 1

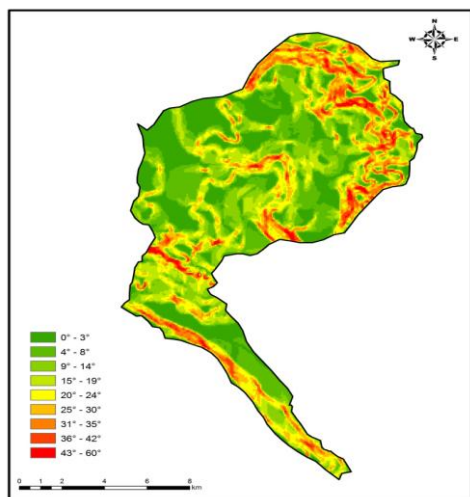
Vertikalni morfološki diverzitet uticao je na disciranost reljefnih cjelina iskazanih njihovim nagibima. Na najmanje nagibe reljefnih formi od 0° do 3° otpada 20,5% ukupne teritorije Sutorine. Ovim prostorima, koji definišu dovoljno uravnijen teren, se mogu pripisati i oni koji se odlikuju nagibima od 4° do 8° , kojih ima 18,1%, što ukupno čini 38,6% površine Sutorine. U morfološko vrijedna područja za graditeljstvo i infrastrukturu objekte mogu se ubrojati i ona koja imaju nagibe od 9° do 19° i zahvataju 30,3% ukupne teritorije. Ostatak terena u području Sutorine čine nagibi veći od 20° i na njih otpada 30% ukupne teritorije (sl. 9.).

Reljefnoj strukturi Sutorine pripadaju i submarinske morfostrukture uz obali terigeni i obalni litoralni pojas. Prema batimetrijskim pokazateljima sadržanih na oceanografskoj karti primjetno je kako priobalno područje u dužini od 1,8 km ima karbonatni terigeni obalni obod, predstavljen masivnim krednim krečnjacima, koji završavaju na dnu lito-

Uski priobalni pojas ovoga dijela obale pokazuje dosta velike nagibe, najprije u terigenoj potom litoralnoj obali. Osnovni razlog ovakve niske klifovske i kamenite obale potiče od kompaktne bankovite karbonatne geološke podloge otporne na dinamiku mora, pa time i na nastanak talasnih potkapina i visokih klifova. Na ovom potezu litoralno dno je duboko i iznosi preko 25 m, dok samo na jednom kraćem dijelu obale, na oko 20 m, dubine su nešto pliće i iznose 17 m, koje potom naglo padaju na 32, odnosno 42 m.

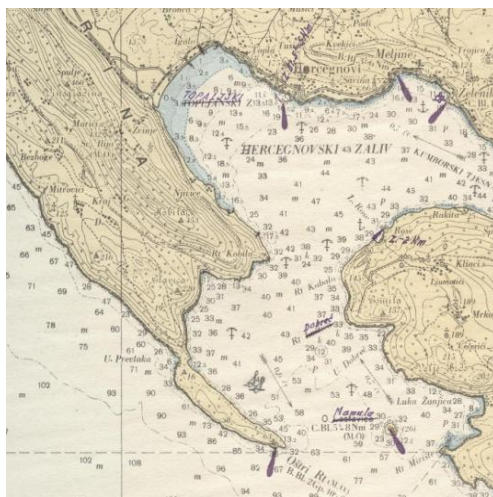
Ostatak obale, od ukupno 5,45 km,

km čije dubine se povećavaju na preko 9 m. Terigena obala je, pretežno, fluvijalne geneze i potiče od nanosa rijeke Sutorine (Sl. 10.).

Sl. 9. Reljefna struktura Sutorine izražena nagibima

Fig. 9. Relief structure of Sutorina expressed by terrain slopes

Sl. 10. Oceanografski pokazatelji u zalivu Herceg Novi

Fig. 10. Oceanographic indicators in the Gulf of Herceg Novi

Izvor podataka: Oceanografska karta list Kotor, Hidrografski ured mornarice 1950

Osnovne odlike klime

The basic features of the climate

Sutorinski kraj pripada mediteranskoj klimi, koju određuju termičke i izohijetne vrijednosti. Godišnji tokovi temperature i padavina definišu podaci meteorološkog monitoringa u Herceg Novom (Tabele 1 i 2). Prema istim podacima uočavaju se maksimalne prosječne temperature u julu koje iznose 25°C, a minimalne u januaru i iznose 8,7°C. Prosječne godišnje temperature imaju vrijednost od 16,2°C i u potpunosti korespondiraju sa ovim tipom klime. Zatvrenost obalnog područja i manje učešće morske površine u formiranju tipične maritimne klime uvjetovao je raspored termičkih stanja, koje više odgovara kontinentalnim priobalnim uticajima u odnosu na otvorene maritimne uticaje.

Prema klimatološkom termičkom režimu ljetna sezona, ako se računa od momenta kada su prosječne dnevne temperature $\geq 18^\circ\text{C}$, započinje 15. maja i traje do 5. oktobra, a ako se ljetna sezona računa u intervalima prosječnih dnevne temperatura $\geq 20^\circ\text{C}$, onda ona započinje 30. maja i traje do 25. septembra. To je veoma povoljna klimatološka okolnost za planiranje respektabilne turističke sezone. Ovo upotpunju podacati o trajanju sunčevog sjaja izraženi u satima, koji prosječno u jednom ljetnom danu traju 11 sati, odnosno 350 sati u toku jednog ljetnjeg mjeseca ili prosječno u godini 2373,2 sunčanih sati.

Raspodjela padavina u području Sutorine jednaka je ostalim mjestima ovog dijela Jadranskog mora. U godišnjoj klimatskoj raspodjeli izohijetnog režima evidentni su mediteranski, odnosno južni jadranski uticaji. Minimalna količina padavina je tokom toplijeg, posebno ljetnjeg perioda, a maksimalna u toku hladnijeg, zimskog perioda (Tabela 2, Sl. 11).

Tabela 1. Klimatska raspodjela temperatura zraka po mjesecima u Herceg Novom

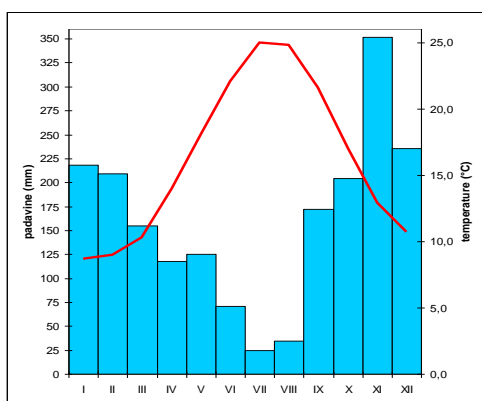
Table 1. Distribution of air temperature by months in Herceg Novi

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	God.
<u>8,7</u>	9,0	10,3	14,0	18,1	22,1	<u>25,0</u>	24,8	21,6	17,0	12,9	10,7	16,2

Tabela 2. Klimatska raspodjela izohijetnog režima po mjesecima u Herceg Novom

Table 2. Distribution of precipitation by months in Herceg Novi

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	God.
218	209	155	118	125	71	<u>25</u>	35	172	204	<u>352</u>	236	1920

Sl. 11. Klima dijagram padavina (plavi stupci) i temperatura (crveni linijski grafikon)

Fig 11. Climate diagram of percipitation (blue bars) and temperature (red line)

Minimalna prosječna julska količina padavina je 14 puta manja u odnosu na novembarsku maksimalnu količinu padavina, a ljetna polovina godine, od maja do kraja oktobra, u odnosu prema hladnijoj polovini godine, od novembra do aprila, raspolaže sa upola manjom prosječnom količinom padavina i taj odnos iznosi 632 mm : 1288 mm. Velika godišnja količina padavina uvjetovana je visokim navjetrenim orografskim zaleđem Orijena, koje južna maritimna strujanja prisiljava na uzlaznu termičku konvekciju toplog i vlažnog zraka, koji vlažnim adijabatskim koeficijentom vlažnu masu pretvara u orografske oblake i padavine.

Hidrografski indikacioni elementi

Hydrographic indication elements

Osnovna površinska hidrografska okosnica kopnenog dijela Sutorine je istoimena rijeka, a morskog sutorinska akvatorija. Poriječje i tok Sutorine obrazovan je, kako je to već naglašeno, u gornjem eocenskom i donjem oligocenskom flišu, koji su hidrogeološki

izolatori u odnosu na širu orografsku slivnu površinu koju pretežno čine uslojeni ili bankoviti hidrogeološki kolektori gornjokredne starosti.

Sl. 12. Rijeka Sutorina
Fig. 12. River Sutorina

Svoje korito Sutorina je usjekla u veoma plitak matični fliš i sopstvene fluvijalne nanose, posebno u donjem toku, oko ušća, prema kojem se vrši regresivno usaglašavanje talvega ovoga toka. Donjim i vučenim nanosima korito je dosta plitko i fluvijalno adaptirano morfološkoj flišnoj vali. Donji tok Sutorine ima plitko potopljeno limansko ušće nastalo marinskim valovanjem i fluvijalnim unošenjem vučenih i suspendovanih sedimenata u Topaljsku uvalu.

Sutorina i pored kratkog talvega koji iznosi 7,4 km, raspolaže značajnim površinskim i podzemnim slivom, te se za vrijeme intenzivnih padavina odlikuje bujičnim režimom. Ovaj tok ima nejednak godišnji režim vodostaja, oticanja i proticaja, koji korespondiraju sa fizičkogeografskim odlikama sliva, a prvenstveno sa neravnomjernim godišnjim izohijetnim režimom i geološkom podlogom.

Na ušću u Topaljskoj uvali riječna voda pokazuje bočatni karakter i iznosi do oko 3%, a morske vode 35%. Dinamičke osobine kao što su talasi i morske struje, uglavnom korespondiraju ostalim dijelovima Hercegovačkog zaliva.

Demografske odlike u Sutorinskom kraju Demographic characteristics in Sutorina

Sutorinski kraj je naseljeni prostor u kojem, osim Sutorine, postoji još naseljenih mjesta mješovitog tipa kao što su: Kruševica, Šćepoševići, Njivice, Prijedor, Solila, Vrbanje i Sitnica. Zvaničnim popisom stanovništva obuhvaćena su samo tri naseljena mjesta i to: Sutorina, Kruševica i Prijedor u kojima je prema popisu stanovništva iz 2011. god. ukupno živjelo oko 1000 st.

Sutorinski kraj je bio nastanjen još od vremena srednjovjekovne Bosanske države. Prvi objavljeni popisi stanovništva potiče iz austrijskog perioda 1879. god. kada je popisano 1843 stanovnika. Naredni popis iz 1885. god. registrovao je ukupno 1990 st, 1895. god 2150 st, a posljednjim popisom iz toga razdoblja Sutorinski kraj bilježio je 2058 st. Prema ovim podacima stanovništvo ovoga kraja je pokazivalo tranzicijsku tendenciju zadržavanja postojećeg stanja.

Prema popisima stanovništva iz 1921. god. u općinama Kruševica i Sutorina bilo je popisano ukupno 2.091 stanovnika od čega: pravoslavni 2.069, katolika 6, muslimana 2, a u popisu iz 1931. u općini Primorje sa katastarskim općinama Kruševica i Sutorina bilo je 2.053 stanovnika: pravoslavni 2.014, rimokatolika 32 i 7 muslimana (Mulić 2013).

Noviji popisi stanovništva od 1948. do 2011. god. obuhvatila su naselja: Sutorinu, Kruševicu i Prijevor. Prema rezultatima ovih popisa uočljiva je različita tendencija u prirodnom kretanju stanovništva. Na bazi ovih popisa uočljivo je da naselje Sutorina bilježi blagi prirast stanovništva od 404, koliko je obuhvaćeno popisom 1948. god., do 669 stanovnika koliko ih je registrovano najnovijim popisom iz 2011. god. Kod naselja Kruševica i Prijevor je obrnuto, oba naselja bilježe demogeografski pad; Kruševica od 661 popisano stanovnika iz 1948. god na 235 stanovnika obuhvaćenih popisom 2011. god., a Prijevor od 405 popisanih u 1948. god. na 103 stanovnika obuhvaćenih posljednjim popisom iz 2011. god. Generalno gledano u demogeografskom pogledu Sutorinski kraj predstavlja depopulacijsko područje u kojem se bilježi negativan demogeografski saldo prirodnog priraštaja stanovništva.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA CONCLUSIONS

Prirodnogeografski elementi pokazuju da je Sutorina svojim geografskim i geostrateškim položajem veoma respektabilno područje za razvoj Bosne i Hercegovine. Više od polovine teritorija pripada priobalnom području bilo da je riječ o neposrednom teritorijalnom izlasku na more ili u priobalju koja pripadaju našim susjedima: R. Hrvatskoj i R. Crnoj Gori. Ovi geografski elementi upućuju na višenamjensko iskorištavanje prostora, a prevashodno za razvoj turizma, bilo da je riječ o nautičkom ili kupališnom. Pored toga, dio obalnog područja Sutorine bi se mogao koristiti i za druge namjene, o čemu bi trebalo debatirati kada se isti vrati u posjed Bosne i Hercegovine. Vrijednost ovoga prostora se može dobiti na osnovu cijene površine 1 m², a ima ih ukupno 85,9 miliona, od čega polovina ima cijenu svjetske razine.

Geografske analize komponentnih identifikacionih elemenata pomažu da se shvati suština važnosti otuđenog prostora, koji ima veoma mnogo atributivnih elemenata korištenja za najrazličitije namjene. Taj kontekst podržavaju obrađeni indikacioni prirodnogeografski, pa i društvenogeografski elementi, koji ovaj prostor čine izuzetno vrijednim i geostrateški važnim.

Pravna osnova rješavanja vraćanja Sutorine u posjed Bosne i Hercegovine oslanja se na ustavne odredbe, kako iz vremena nastanka i egzistiranja bivše jugoslovenske zajednice, kao i danas postojećih ustavnih i drugih zakonskih odredbi. Političkogeografsko gledište nalaže kao ključno pitanje rješavanje državne granice, jer se i pravna teorija oslanja na geografski teritorij koji čini osnovu države, potom njeno stanovništvo na tom teritoriju i njegovu uređenu vlast. Političkogeografski gledano dvije posljednje kategorije pojma države Bosne i Hercegovine su ispunjene, a prva – teritorijalna na kojoj egzistira stanovništvo i vlast, nažalost nisu. Razgraničavanje Bosne i Hercegovine sa susjedima odvijalo se prema naslijeđenim ali ne i prema unešenim važećim granicama u posljednju zajedničku bivšu jugoslovensku državu.

Na kraju se postavlja pitanje na osnovu čega Bosna i Hercegovina ima pravo tražiti reintegraciju Sutorine u okvire svojih granica. Na osnovu geografskih karata, koje su nesumnjiv dokaz pripadnosti Sutorine Bosni i Hercegovini, postojećih katastarskih operata i pregledom međunarodnih sporazuma, a posebno Berlinskog kongresa 1878. god. nesumnjivo je da Sutorina površine od 85,9 km², dužine granice prema susjedima R. Hrvatskoj i

R. Crnoj Gori od 44,5 km i dužini morske obale od 5,45 km pripada prostoru Bosne i Hercegovine. U ovim granicama FNR Bosna i Hercegovina unijela je svoj suverenitet u zajedničku FNR Jugoslaviju, koja članom 10 Ustava propisuje da je ... „, protivan svaki akt uperen protiv suverenosti, ravnopravnosti i nacionalne slobode Federativne Narodne Republike Jugoslavije i njenih republika“. U članu 12 istog Ustava propisano je da: „Razgraničenje teritorija narodnih republika vrši Narodna Skupština FNR Jugoslavije. Granice narodnih republika se ne mogu mijenjati bez njenog pristanka“.

U svjetlu ovih krucijalnih ustavnih odredbebi, evidentno je da Narodna Skupština FNR Jugoslavije nikada nije donijela odluku o izmjeni granica na krajnjem jugoistočnom dijelu Bosne i Hercegovine u području današnje Sutorine između Bosne i Hercegovine i Crne Gore. Isto tako, očigledno je da ni najviše zakonodavno tijelo Bosne i Hercegovine tadašnjim ustavnim odredbama na takvo nešto nikada nije dala saglasnost putem svojih legitimnih organa predstavljanja.

Rješavanje političkogeografskog kriterija zahtijeva i Evropska Unija, koja je svojim integracionim procesima udružila države koje nemaju međudržavnih sporova sa susjedima. Pored ovih suštinskih razloga postoje i drugi kao što su: historijski, ekonomski, demogeografski, kulturni i dr. koji zahtijevaju pravedno rješavanje u korist očuvanja dobrih susjedskih odnosa ali u skladu sa važećim dokumentima i svim normama međunarodnog prava.

U rješavanju vraćanja uzurpiranog teritorija Sutorine njenom zakonskom vlasniku Bosni i Hercegovini trebaju se, prije svih, angažovati legitimni organi države Bosne i Hercegovine, čija je obaveza da štite ustavni poredak i međunarodni subjektivitet države, pa samim tim i njene granice. Ovo pitanje je potrebno otvoriti u bilateralnom dijalogu između dvije suverene i nezavisne države: Bosne i Hercegovine i Republike Crne Gore.

Prema Ustavu Bosne i Hercegovine vođenje vanjske politike je u nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine, a što je regulisano sa članom III stav 1., tačka a), dok je članom V stav 3. tačka d) Ustava Bosne i Hercegovine propisano da je Predsjedništvo nadležno za vođenje pregovora za zaključivanje međunarodnih ugovora Bosne i Hercegovine, otkazivanje i uz saglasnost Parlamentarne skupštine, ratifikovanje takvih ugovora. Potrebno je isto tako istaći da je odredbom člana IV stav 4. tačka d) Ustava Bosne i Hercegovine predviđena nadležnost Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine da odluči o saglasnosti za ratifikaciju ugovora, te bi samim tim i Parlament Bosne i Hercegovine trebao biti upoznat sa ovim pitanjem. S obzirom da je ovo pitanje iz nadležnosti Predsjedništva, onda bi ono na otvaranju ovoga pitanja, važnog za državu Bosnu i Hercegovinu, trebalo upoznati Parlamentarnu skupštinu Bosne i Hercegovine.

Na osnovu pregleda navedenih nadležnosti inicijativa za pokretanje pregovora sa Republikom Crnom Gorom je na Predsjedništvu i Vijeću ministara Bosne i Hercegovine.

Literatura

Literature

Andelković, M. 1978: Tektonska rejonizacija Jugoslavije. IX Kongres geologa Jugoslavije. Sarajevo

Aličić, A. 1983: Uređenje bosanskog ejaleta od 1789. do 1878. godine. Orijentalni institut, Sarajevo.

Dedijer, V. 1953: Josip Broz Tito. Prilozi za biografiju. Beograd

Lučić, J., Obad, S. 1994: Konavoska prevlaka, Matica hrvatska, Dubrovnik.

Lučić, J. 2005: O kartografiji u Dubrovačkoj republici, Pet stoljeća geografskih i pomorskih karata Hrvatske, Školska knjiga, Zagreb, 225-256.

Mulić, J. (2013): Behar. Izdavač Kulturno društvo Bošnjaka Hrvatske „Preporod“ Behar, Zageb, broj 117-118

Radivović, Đ. 1991: Boka Kotorska na starim geografskim kartama i planovima, Srbija i susedne zemlje na starim geografskim kartama, Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd, 173-186.

Šabanović, H. 1982): Bosanski pašaluk, Svjetlost, Sarajevo.

Šehić, Z., Tepić, I. 2002: Povijesni atlas Bosne i Hercegovine: Bosna i Hercegovina na geografskim i historijskim kartama, Sejtarija, Sarajevo.

Vego, M. 1957: Historijska karta srednjovjekovne Bosanske države, Sarajevo.

Vidović, M. 1978: Geotektonsko poznavanje terena Bosne i Hercegovine. IX Kongres geologa Jugoslavije. Sarajevo

Tuno, N, Mulahusić, A, Kozličić, M. i Orešković, Z.: Rekonstrukcija granice Sutorinskog izlaza Bosne i Hercegovine na Jadransko more korištenjem starih geografskih karata.

SUMMARY

SUTORINA – USURPED GEOGRAPHICAL TERRITORY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Muriz Spahić, Ibrahim Bušatlija, Anton Jekauc, Emir Temimović, Haris Jahić, Ajdin Mezetović

University of Sarajevo, Faculty of Science, Department of geography,

Zmaja od Bosne 33-35, Sarajevo, Bosniaand Herzegovina

murizspahic@gmail.com

ajekauc@yahoo.com

emirtemimovic@yahoo.com

haris-jahic@hotmail.com

a_mezetovic@hotmail.com

Sutorina is the geographical area in the southeast of Bosnia and Herzegovina in the drainage area of the eponymous river and forms part of the Mediterranean region known, according to the lower regional-geogeographic taxonomy, as the Basin of Popovo polje with Sutorina coastal area. Total area is of 83,7 km² (83.7 million m²). Such defined regional-geographic area, as already noted, is usurped by Montenegro. This shortened the border of

Bosnia and Herzegovina for 44,5 km. It is a geographical area which, according to the longitudinal profile, has a length of 21 km, a maximum width of 10 km and a minimum of 1.3 km.

Usurped territory of Sutorina, although in terms of out-geographic understanding, is limited and confined space in which the same is not valid to argue, is territorially larger than the surface of some very prestigious and reputable miniature world countries such as: Vatican (0.44 km²), Principality of Monaco (2.01 km²) and the Republic of San Marino (61 km²) or it is half the surface of Liechtenstein (160 km²).

Area of Sutorina in geotectonic regionalization belongs to the Herzegovina area, which continues in the structural-facial zone of incomplete development of the Mesozoic as "skalja" development which lasted during the Upper Cretaceous and lower Paleogene. In broad terms this geo-adriatic belt often incorporates in tectonic Adriatic-Ionian zone.

Quite different morphological habit is formed on the geological and geotectonic fundamentals, which coordinates with hypsometric steeps rising of the level of the Adriatic Sea in the Bay of Kotor to the top of Orijen (1893 m). Submarine morphostructures with Teri coast and coastal littoral belt also made relief structure of Sutorina. According to bathymetric indicators of coastal area, a distance of 1.8 km has terrigenous carbonate coastal rim, represented by massive Cretaceous limestones, which end up at the bottom of littoral sea at a depth of 40 meters.

The rest of the coast, from a total of 5.45 kilometers, towards north-west and the mouth of the river Sutorina and from that point towards north-east and Topaljska bay, with length of 3.65 km, coastline is terrigenous with dosatore plate, whose depth from the coast up to 1 km seaward, amounts to 9 m.

Climatological maritime influences define this area of Mediterranean climate, with thermal regime of the summer season, if you count from the time when the average daily temperature $\geq 18^{\circ}\text{C}$, begins on 15 May and lasts until October 5, and if the summer season accounts as intervals of average temperature $\geq 20^{\circ}\text{C}$, then it starts on May 30 and runs until 25 September. It is very favorable climatological circumstance for planning respectable tourist season. This is complemented by measured data on the duration of sunshine expressed in hours, with an average along one summer day lasts 11 hours, or 350 hours in the summer months or annual average 2373.2 hours of sunshine.

The annual climate distribution of precipitation is evidently Mediterranean. The minimum amount of rainfall is encountered during the warmer, especially the summer period, and the maximum during the colder, winter, period.

Sutorina area is the inhabited territory where, apart from Sutorina, are populated places mixed type such as: Kruševica, Šćepoševići, Baska, Prijedor, Solila, Vrbanja and Sitnica. The official census covers only three settlements, namely: Sutorina, Krusevice and Prijedor in which the census of 2011. counted total population of around 1000 inhabitants.

Sutorina area was inhabited since the time of the medieval Bosnian state. A first published census comes from the Austrian period in 1879. when it listed 1843 inhabitants. The following census from 1885. registered a total of 1990 inhabitants, and census from 1895. total of 2150 inhabitants. The most recent census of that period registered 2058 inhabitants. According to these data, the population of this region showed a tendency of transitional retention of the existing situation.

Sutorina has, since its establishment, belonged to the Bosnian state; it is part of its historical genesis and evolution of state territorial expansion, since 1377. After sales of Konavli to Dubrovnik; first of its share Sandalj Hranić 1419. yr., and then its share of Radoslav Pavlović in 1426 year., The Ottoman Empire in 1482. defined new boundaries to the Republic of Dubrovnik, which was welcomed by the Congress of Berlin. Beginning of the boundary line, in the southeast of the Cape Mare, and to the northwest borders stretched over morphological elevations Vitaljina and Sutorine. Parish Dračevica, within which was Sutorina, organized as nahija of Herzegovina sanjak, which in year 1580 became part of the Bosnian eyalet.

After expanding the boundaries of the Venetian Republic, towards the Bay of Kotor in the second half of the 17th century, Sutorina with Sutinsko polje and Kruševica, according to Karlovac Peace agreement from 1699., remained its status in Parish Dračevica. Dračevica had the coastal strip to the pins, in the south, so getting out of the sea, defined by a narrow corridor, which is returned to the Bosnian eyalet. These boundaries were established in Pozarevac from 1718., when Sutorina, as a part of nahija Dračevica, became part of Trebinje kadiluk. After the proclamation of the Bosnian Vilayet 1865. Sutorina and Kruševica were granted as nahija.

In the process of the Austro-Hungarian annexation of Bosnia and Herzegovina Sutorina was part of the Trebinje district. St. Germain peace from 1919., confirmed the dissolution of the Austro-Hungarian monarchy and confirmed legacy of its territory to the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. In the composition of this Kingdom Bosnia and Herzegovina has brought the territory that was recognized on the Congress of Berlin in 1878.

After the division of the Kingdom of Yugoslavia into provinces, Sutorina and Kruševica formed municipality Primorje. The newly formed municipality administratively was involved in Trebinje district and this in Zeta Banate. Zeta comprising of, among other territories, present-day Bosnian and Herzegovinian territory: Bileća, Foca, Višegrad, Ljubinje, Nevesinje and Trebinje from the Mostar area.

The Presidency of AVNOJ, at its session of 24 February 1945 determining the inland border between the republics, abolishing thereby provinces, and adopted a criterion of the Berlin Congress of 1878. for the border of Bosnia and Herzegovina. On the basis of the facts Bosnia and Herzegovina in its recognized borders in Berlin, had the right to dispose of and with the municipality Primorje, which was located in the county of Trebinje.. This area is completely covered the cadastral municipality Sutorina and Kruševica. The borders of Bosnia and Herzegovina established by the Congress of Berlin defined the exit of Bosnia and Herzegovina on the Adriatic Sea into two coasts; in Neum and in Sutorina. These borders of Bosnia and Herzegovina have been corroborated by the Border Commission from 1947 and 1948.

From the continuity of the division of the banates in the Kingdom of Yugoslavia, FR Montenegro, as the successor to part of the Zeta Banate, after World War II, had most of the possession in the municipality Primorje, which was contrary to the decisions of AVNOJ and, of course, the interests of Bosnia and Herzegovina. Autocratic and voluntaristic behavior of communist leaders of Bosnia and Herzegovina, contributed towards keeping the banate state, and therefore to Montenegrin control of Sutorina,

Bosnian leaders had no legal grounds to give away Sutorina to neighboring Montenegro, but it is also certain that they did not ask for its return to Bosnia and

Herzegovina, after the dismantling of the Zeta Banate. This gift is not valid due to unexecuted legally mandated procedures prescribed by the Constitution of the Federal Republic of Yugoslavia from 1946, which stipulates that the delimitation between the Republics must be approved by the National Assembly of FNR Yugoslavia. For this to be carried out both republics had to have the consent of the Assembly. There is no consent of National Assembly of FNR Yugoslavia for both republic. Based on the above results Sutorina represents the usurped territory of Bosnia and Herzegovina.

Authors

Muriz Spahić, doctor of geographical sciences, full professor at the Faculty of Science, University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina. Scientific area of research includes: physical geography and environmental protection, from which he published one monography and six university textbooks. Author of over 75 scientific articles, autor and co-author of several textbooks of geography in primary and secondary schools. Responsible researcher and participant in several scientific prestige projects. President of the Association of Geographers of Bosnia and Herzegovina, editor of the scientific journal *Acta Geographica Bosniae et Herzegovinae*.

Ibrahim Bušatlija, doctor of geographical sciences, retired full professor. He has published dozens of highly acclaimed scientific papers in geomorphology and geography of Bosnia and Herzegovina. He has participated in numerous scientific conferences at which he had observed the disclosure and discussion. Lately deals with the geopolitical aspects of geography.

Anton Jekauc, doctor of economical sciences. Director Scientific Advisor of Institute for Strategic Economic Research Sarajevo. He has held numerous lectures for different organizations, such as: Konrad-Adenauer-Stiftung, DAAD, Heinrich Böll Stiftung, Friedrich Nauman Stiftung, Friedrich Ebert Stiftung, Trentino Foundation Italy, etc. He has published over 300 papers in the country and abroad. He is a winner of numerous awards in the field of science and sports.

Emir Temimović, doctor of geographical sciences, associate professor at the Faculty of Science, University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina. Editor of the scientific journal *Acta geographica Bosniae et Herzegovinae*; author of 20 scientific papers and two books from the scientific domain of physical geography.

Haris Jahić, master of geographical sciences, senior assistant at the Faculty of Science, University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina. Performs exercises, among other things, from Tourism and environmental protection and Methods of teaching geography. Currently performs doctoral studies at the Faculty of Science in Sarajevo, in the field of Tourism.

Ajdin Mezetović, bachelor of regional and spatial planning, curenly on master studies at Faculty of Science, Department of Geography. Co-author of several scientific and tehnicla articles published in scientific journals.